

พันธุ์ปลาแม่น้ำโขง
บนพรมแดนไทย-ลาวตอนบน

๓

๓

พันธุ์ปลาแม่น้ำโขง บนพรมแดนไทย-ลาวตอนบน

ชนิดพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำ

งานวิจัยชาวบ้านสำรวจพบว่า แม่ น้ำโขงพรมแดนไทย-ลาวตอนบนตั้งแต่แก่งคอนผีหลงไป จนถึงแก่งผาไดมีพันธุ์ปลาทั้งหมด ๑๐๐ ชนิด ตะพาบน้ำ ๑ ชนิด และกุ้ง ๒ ชนิด คือ กุ้งน้อยและกุ้งใหญ่

ในจำนวนปลา ๑๐๐ ชนิด เป็นปลาธรรมชาติ ๘๘ ชนิด แยกเป็นปลาหนัง ๓๙ ชนิด ปลาเกล็ด ๔๙ ชนิด

อย่างไรก็ตามคาดว่า จำนวนปลาในแม่น้ำโขงในช่วงดังกล่าวมีมากกว่านี้ เพราะการศึกษานี้ไม่ได้เน้นศึกษาปลาในแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขง อีกทั้งปลาที่สำรวจพบส่วนใหญ่เป็นปลาที่กินได้ และใช้เครื่องมือหาปลาพื้นบ้านที่ออกแบบมาเพื่อจับปลาเหล่านี้เป็นหลัก จึงอาจจะทำให้ไม่ได้ปลาชนิดอื่นๆ ที่เครื่องมือพื้นบ้านจับไม่ได้หรือเป็นปลาที่กินไม่ได้ ส่วนปลาบางชนิดที่กินไม่ได้เป็นเพราะติดเครื่องมือโดยบังเอิญ เช่น ปลาปักเป้า ปลาเข็ม เป็นต้น นอกจากนั้นยังเนื่องมาจากระยะเวลาที่ทำการศึกษายังไม่ครบรอบปี คือ เริ่มงานวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคมเสร็จสิ้นเดือนมิถุนายน

ปลาหายากและใกล้สูญพันธุ์

งานวิจัยจาวบ้านพบว่า ปลาธรรมชาติในแม่น้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาวตอนบนมีพันธุ์ปลาที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ทั้งหมด ๑๔ ชนิด ได้แก่ ปลาบึก ปลาเงินหรือปลาเสือ ปลาเฉลิม ปลาสะนาปากบิต ปลาคุณ ปลาบั้ง ปลาผาไม ปลาหว่าหัวคำ (นอ) ปลาหว่าแก้มแตร ปลากระ ปลาสา ปลาทราย และปลาเชื่อม

นักวิจัยจาวบ้านจัดให้ปลาดังกล่าวเป็นปลาหายากและใกล้สูญพันธุ์ เนื่องจากจับไม่ได้ในช่วง ๕-๓๐ ปีที่ผ่านมา โดยเป็นปลาที่จับไม่ได้ในตั้งแต่ ๕ ปี ย้อนหลัง ๓ ชนิด คือ ปลาสา ปลาทราย ปลาเชื่อม เป็นปลาที่จับไม่ได้ตั้งแต่ ๑๐-๓๐ ปีย้อนหลัง ๙ ชนิด คือ ปลาเงิน (เสือ) ปลาเฉลิม ปลาสะนาปากบิต ปลาคุณ ปลาบั้ง ปลาผาไม ปลาหว่าหัวคำ (นอ) ปลาหว่าแก้มแตร และปลากระ

สำหรับปลาบึกนั้นปริมาณได้ลดลงอย่างรวดเร็ว และปัจจุบันสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์จัดให้อยู่ในบัญชีสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่งยวด (critically endangered species)

ส่วนปลาเอียนหูหรือตุนาหูขาวเป็นปลาที่พบน้อยมาก จาวบ้านไม่รู้จักปลาชนิดนี้และเชื่อว่าเป็นปลาพญานาค ตั้งแต่ปี ๒๕๔๕-๒๕๔๗ มีคนหาปลาจับได้ทั้งหมด ๔ ตัว น้ำหนักสูงสุด ๖ กิโลกรัม แต่ข้อมูลจาก ดร.ชวลิต วิทยานนท์ ได้ระบุว่า ปลาชนิดนี้วางไข่ในทะเลลึกระหว่างเวียดนามกับฟิลิปปินส์ก่อนที่จะอพยพเข้ามาในแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา

ปลาต่างถิ่น

สำหรับปลาต่างถิ่น ๑๒ ชนิด พบในแม่น้ำโขงเนื่องจากมีการปล่อยลงไปด้วยกรมประมง เช่น ปลา จีน สวาย จาระเม็ด นวลจัน เป็นต้น บางชนิดหลุดมาจากบ่อเลี้ยงในช่วงที่น้ำท่วมบ่อปลาของจาวบ้าน และมีการปล่อยลงแม่น้ำโขงและน้ำสาขาโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น ปลาดูด เป็นต้น

ก๊อบก้อยอาศัย แหล่งวางไข่ และแหล่งหากินของปลา

งานวิจัยจาวบ้านพบว่าปลาธรรมชาติหรือปลาท้องถิ่น ๘๘ ชนิด เป็นปลาที่อยู่ตามแก่ง/ผา ๑๖ ชนิด ปลาอยู่กว๊าน ๑๕ ชนิด ปลาอยู่คก ๒๔ ชนิด ปลาอยู่ตอนในยามถูกน้ำท่วม ๙ ชนิด ปลาอยู่หาด ๑๙ ชนิด ปลาอยู่ร่อง ๖ ชนิด ปลาอยู่หลง

๘ ชนิด ปลาอยู่หนอง ๑๓ ชนิด ปลาอยู่แจ่ม ๒ ชนิด ปลาอยู่น้ำสาขา / ห้วย ๔๘ ชนิด และปลาอยู่ริมฝั่งน้ำโขง ๕๙ ชนิด ปลาบางชนิดอยู่อาศัยและหากินตามระบบนิเวศน์ย่อยมากกว่า ๑ ระบบนิเวศน์

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าระบบนิเวศน์ที่หลากหลายจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของปลา เพราะปลาบางชนิดมีแหล่งที่อยู่อาศัยอีกที่หนึ่ง หากินอีกที่หนึ่ง และวางไข่อีกที่หนึ่ง

สำหรับอาหารของปลานั้นพบว่า พืชที่ขึ้นตามระบบนิเวศน์ต่างๆ ของแม่น้ำโขงที่สำรวจพบทั้งหมด ๕๕ ชนิด เป็นอาหารที่สำคัญของปลา พืชเหล่านี้จะมีตามธรรมชาติ บางชนิดขึ้นในช่วงน้ำแห้งพอถึงช่วงน้ำหลากก็จมน้ำ แต่พืชเหล่านี้มีความพิเศษที่สามารถอยู่ได้ทั้งน้ำลดและน้ำหลาก เช่น ต้นไคร้ เครือหนอดน้ำ ต้นดอกด้ายน้ำ บัวนางน้ำ เป้าน้อย มะเดื่อ อ้อ แคม ไบสา เป็นต้น พืชเหล่านี้เป็นอาหารของปลา รวมไปถึงเป็นแหล่งวางไข่ในช่วงน้ำหลาก เช่น ต้นไคร้

ปลาจะกินผลสุกหรือใบของต้นไม้ที่มีอยู่ตามเกาะแก่ง ริมฝั่ง ทั้งกินใบสดและใบเน่า นอกจากพืชแล้วปลายังกินไถ ไครหิน และไครมาที่ขึ้นตามก้อนหินผาที่จมอยู่ใต้น้ำ

ไถหรือสาหร่ายแม่น้ำโขงนับเป็นอาหารที่สำคัญของปลา ไถจะขึ้นตามหาดทราย ดอน ร่องน้ำที่น้ำท่วมถึงกลางเกาะแก่ง ก้อนหิน ในช่วงปลายเดือนธันวาคมเป็นต้นไปซึ่งเป็นช่วงน้ำลดและน้ำใส นอกจากนั้นปลากินเนื้อยังออกหากินด้วยการล่าปลาขนาดเล็กบริเวณที่มีไถขึ้นอีกด้วย

ปลาทั้งสองประเภททั้งที่กินพืชและกินเนื้อจะกินอาหารจำพวกแมลงต่างๆ เหมือนกัน เช่น แมงเม่า แมงมลาย แมงแม่ และไส้เดือนที่เกิดตามสันดอน ริมฝั่ง แม่น้ำสาขา

งานวิจัยพบว่า ปลาส่วนใหญ่จะเข้าไปวางไข่ในแม่น้ำสาขา เพราะน้ำสาขามีอุณหภูมิที่อุ่นกว่าแม่น้ำโขง ในฤดูน้ำหลากน้ำโขงจะหนุนน้ำสาขาเข้าไป ประกอบกับน้ำที่ไหลมาจากน้ำสาขา ทำให้เกิดน้ำท่วมหลากเข้าไปในป่าริมน้ำทั้งสองฝากฝั่ง ที่มีต้นไม้มงพญา เมื่อน้ำท่วมหลากหนึ่งได้ระดับปลาก็จะวางไข่

ปลาส่วนใหญ่จะอาศัยตามที่มีต้นไม้มงพญา ขอนไม้จมน้ำโดยรวมกลุ่มเป็นฝูงขนาดใหญ่ และหลากหลายชนิดรวมกัน และวางไข่บริเวณที่มีต้นไม้มงพญา เพื่อให้ลูกปลาได้ใช้เป็นที่หลบภัย

อย่างไรก็ตามมีปลาจำนวนหนึ่งวางไข่ตามบริเวณตอนแม่น้ำโขงบริเวณที่มีต้นไคร้ขึ้นเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ในช่วงที่น้ำท่วมหลาก

แม่น้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาวตอนบนที่มีต้นไคร้ขึ้นเป็นบริเวณกว้างและมีพื้นที่ขนาดใหญ่มีสองแห่ง คือ บริเวณหาดแฮ่ได้ปากน้ำจาวทางฝั่งลาวตรงข้ามบ้านเมืองกาญจน์ และแถบบริเวณคอนผีหลง

การศึกษายังพบอีกว่ามีปลาที่ทำรังก่อนวางไข่และเลี้ยงลูก เช่น ปลาหลิมา (ก้อหรือซ่อน) ปลาก๊วน ปลากั้ง ฯลฯ ปลาเหล่านี้จะเลี้ยงลูกหลังจากที่ฟักเป็นลูกอ่อนในช่วงที่เลี้ยงลูกจะดูแลคอยปกป้องลูกไม่ให้ปลาหรือสัตว์ชนิดอื่นเข้ามาใกล้ฝูงลูกปลา

การอพยพของปลา

การศึกษาของนักวิจัยจาวบ้านพบว่าปลาในแม่น้ำโขงตอนบนบริเวณพรมแดนไทย-ลาว มีพันธุ์ปลาธรรมชาติทั้งสิ้น ๔๔ ชนิด แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นปลาอพยพจากตอนล่างในช่วงฤดูวางไข่ กลุ่มที่สองเป็นปลาประจำถิ่นที่สามารถพบได้ตลอดทั้งปี

การศึกษายังไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่า ปลากลุ่มแรกเริ่มอพยพมาจากจุดไหนของแม่น้ำโขงทางตอนล่าง

สำหรับช่วงเวลาการอพยพ การศึกษาพบว่าปลาเริ่มอพยพขึ้นตั้งแต่เดือน ๓ (มกราคม) ไปจนถึงเดือน ๘ (มิถุนายน) และอพยพจากน้ำสาขาลงสู่แม่น้ำโขง และจากแม่น้ำโขงตอนบนลงไปทางตอนล่างเริ่มตั้งแต่เดือน ๑๐ (สิงหาคม) ถึงเดือน ยี่ (ธันวาคม) จะเห็นได้ว่าปลาแม่น้ำโขงที่มีการอพยพขึ้นไปทางตอนบนและอพยพเข้าน้ำสาขา มีการอพยพขึ้น-ลง ตลอดทั้งปี ไม่เฉพาะช่วงฤดูฝนหรือช่วงน้ำขึ้นเท่านั้น

การอพยพขึ้น-ลงของปลา สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ มีรายละเอียดดังนี้

๑) การอพยพขึ้นไปวางไข่ทางตอนบนของแม่น้ำโขง

ระบบนิเวศน์ของแม่น้ำโขงทางตอนบนมีความหลากหลายของระบบนิเวศน์ย่อย เช่น มีดอน (เกาะ) แก่ง ผา คก กว๊าน แจ่ม หรือถ้ำหินใต้น้ำที่กระจายตัวอยู่ตลอดทั้งลำน้ำโขง เป็นระบบนิเวศน์ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและวางไข่ของปลา

การศึกษาพบว่า มีปลา ๒๐ ชนิด ที่เดินทางอพยพขึ้นมาวางไข่ในแม่น้ำโขงตามแก่ง ผา คก กว๊าน แจ่ม วังน้ำลึก และถ้ำไต้ น้ำ ทั้งปลาเกล็ดและปลาหนัง เช่น ปลาบึก ปลาโพงยาง ปลาโพงออก ปลาแซ่ เป็นต้น

สำหรับปลาบึกนั้น เป็นปลาไม่มีเกล็ดขนาดใหญ่ที่สุดในโลกที่พบเฉพาะในแม่น้ำโขงจะอพยพขึ้นมาวางไข่ในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม และคาดว่า จะวางไข่ในแม่น้ำโขงตั้งแต่บ้านเมืองกาญจนขึ้นไปถึงกว๊านบ้านแซว ส่วนการอพยพลงหรืออพยพกลับแม่น้ำโขงทางตอนล่างยังไม่มีใครทราบข้อมูลที่แน่ชัดว่าเป็นช่วงเวลาใด

๒) การอพยพขึ้นไปวางไข่ในแม่น้ำสาขา

การศึกษาพบว่า ปลาธรรมชาติทั้งหมด ๘๘ ชนิด เป็นปลาที่วางไข่ในแม่น้ำสาขามี ๕๔ ชนิด ปลาที่อพยพเข้าน้ำสาขาจะเดินทางขึ้นไปบริเวณที่เหมาะสมที่จะวางไข่ คือพื้นที่ชุ่มน้ำที่น้ำสาขาไหลท่วมถึง ป่าริมน้ำ กอหญ้าทั้งสองฝั่งตามน้ำตื้น รวมถึงไร่ข้าวโพด และนา ที่น้ำมีความลึกประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร เมื่อน้ำนิ่งทรงตัวจนได้ระดับปลาก็จะผสมพันธุ์วางไข่ เมื่อวางไข่เสร็จก็จะอาศัยอยู่ตามที่แตกต่างกันของน้ำสาขา

นักวิจัยจากรัฐบาลปากอิงระบุว่า แม่น้ำสาขาจะมีอุณหภูมิของน้ำอุ่นกว่าแม่น้ำโขง และด้วยระบบนิเวศที่เอื้ออำนวยของแม่น้ำสาขาในช่วงที่น้ำท่วมหลาก ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม ปลาจากแม่น้ำโขงที่อาศัยในน้ำที่มีความเย็นมากกว่าก็อพยพเข้าไปวางไข่ในแม่น้ำสาขาและห้วยต่างๆ ที่มีอุณหภูมิอุ่นกว่าแม่น้ำโขง

ปลาที่อพยพเข้าไปวางไข่ในน้ำสาขารวมทั้งลูกปลา ส่วนใหญ่จะอพยพกลับลงแม่น้ำโขงในช่วงที่น้ำเริ่มลงและเข้าฤดูหนาว ปลาเหล่านี้จำนวนหนึ่งอพยพกลับลงแม่น้ำโขงไม่ทันก็จะค้างวังตามวังใหญ่ๆ ในแม่น้ำสาขา

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจากรัฐบาลพบว่าในจำนวนปลา ๘๘ ชนิด มีปลา ๑๔ ชนิด ที่นักวิจัยจากรัฐบาลไม่ทราบแหล่งวางไข่ที่แน่ชัดว่าวางไข่บริเวณใดเนื่องจากเป็นปลาหายากใกล้สูญพันธุ์และจับไม่ได้มานานแล้ว

ปลาบ่เจ้าหมีและบ่เจ้าหนู

นักวิจัยจาวบ้านพบว่า ปลาที่มีการอพยพขึ้น-ลงจะมี ๒ ประเภท คือ ปลาที่มีเจ้าหมีและไม่มีเจ้าหมี คำว่าเจ้าหมี คือ ปลาที่อยู่รวมกันและอพยพเป็นฝูงเพื่อไม่ให้เสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของปลากินเนื้อ

การอพยพเป็นฝูงยังเอื้อประโยชน์ให้กับปลาชนิดอื่นที่ไม่มีเจ้าหมีหรือไม่มีฝูงได้อาศัยในช่วงการอพยพ

ส่วนปลาไม่มีเจ้าหมี คือ ปลาที่อยู่ตัวเดียวไม่รวมหมู่หรือรวมฝูง ปลาในกลุ่มนี้จะอพยพไปกับปลาที่มีเจ้าหมี เช่น ปลานกเขา ปลามาง ปลาบอก ปลาสร้อย ปลาปึกเหลือง ปลายอน (สวาด) เป็นต้น หรือไม่ก็อพยพเคลื่อนย้ายพร้อมๆ กันหลายชนิด

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับการอพยพของปลา

นักวิจัยจาวบ้านไม่เพียงแต่มีความรู้เกี่ยวกับช่วงเวลาการอพยพของปลาเท่านั้น แต่ยังสามารถอธิบายการอพยพของปลาที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการหาปลาของจาวบ้าน เพราะเป็นตัวกำหนดเวลาการจับปลา ซึ่งรวมไปถึงการเตรียมเครื่องมือไว้จับปลาด้วย

คนหาปลาจะสังเกตธรรมชาติ เช่น ต้นไม้และดอกไม้ ระดับน้ำ สีของน้ำ สัตว์ต่างๆ ที่มาพร้อมกับปลาชนิดนั้นๆ เช่น นก รวมถึงปลาด้วยกันเอง

ปลากับนกนางนวล

ที่บ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของซึ่งเป็นแหล่งจับปลาปึก คนหาปลาจะรู้ว่าปลาปึกอพยพเมื่อไหร่ โดยสังเกตการอพยพของนกนางนวล ก่อนที่ปลาปึกจะขึ้นมา นกนางนวลจะบินขึ้นมาก่อนล่วงหน้า บางครั้งบินมาก่อน ๑-๒ วัน หรือบางทีบินมาพร้อมกับปลาปึก หากเห็นนกนางนวล คนจับปลาปึกก็จะลงไหลมองจับปลาปึก

ปลากับสีของน้ำ

คนหาปลาจะสังเกตสีของน้ำในการคาดการณ์ว่ามีปลาอะไรอพยพขึ้นมา เช่น การสังเกตน้ำขุ่นกับปลาเพี้ย ปลาเพี้ยน้ำขุ่นจะจับได้ในช่วงที่น้ำเริ่มขึ้นหรือน้ำขุ่นเดือนพฤษภาคม ลักษณะของปลาเพี้ยน้ำขุ่นจะต่างกับช่วงอื่น คือ สีของปลาจะ

ออกสีดำขุ่นๆ เหมือนกับสีของน้ำที่ขุ่นขึ้นหลังจากที่ฝนตกชะล้างหน้าดินลงมา ปลาเพียงในช่วงนี้ตัวเมียจะเริ่มมีไข่และตัวผู้เริ่มสร้างน้ำเชื้อ (แอ์) จึงทำให้ปลามีเนื้อนุ่ม หวาน มัน หากใครได้กินปลาปลาเพียงน้ำขุ่นถือได้ว่า ได้กินปลาปลาที่อร่อยที่สุด เพราะฉะนั้นคนหาปลาจะรู้ว่าถ้าน้ำเริ่มขุ่นปลาเพียงจะเริ่มขึ้น

ปลากับดอกไม้ พลไม้ และตับไม้

มีดอกไม้และต้นไม้ ๒ ชนิดที่คนหาปลาใช้เป็นเครื่องหมายของการอพยพของปลานั้นคือดอกชอมพอและดอกจิว

๑) ดอกชอมพอ

คนหาปลาบ้านหาดไคร้ นอกจากสังเกตการอพยพของปลาบึกจากนกนางนวลแล้ว ยังสังเกตดอกชอมพอหรือดอกหางนกยูงด้วย หากดอกชอมพอบานสีแดงนั้นหมายถึงว่าถึงฤดูการอพยพของปลาบึกแล้ว คนหาปลายังใช้ดอกชอมพอบานสีแดงในพิธีกรรมการบวงสรวงปลาบึกและแม่ย่านางเรือ คนหาปลาจะเชื่อว่าแม่ย่านางชอบสีแดง

๒) ดอกจิว

ตามริมฝั่งแม่น้ำโขงจะมีต้นจิวเรียงรายสองฟากฝั่ง ดอกจิวจะเริ่มบานในช่วงฤดูหนาว เมื่อดอกบานเต็มทีก็จะมีสีแดงและร่วงลงสู่โคนต้น คนหาปลาจะสังเกตว่า หากดอกจิวบานเต็มที่ร่วงลงได้ต้นเมื่อใด เหล่าฝูงปลาสร้อย ปลาบอกก็จะเริ่มอพยพขึ้นมา คนหาปลาก็จะเริ่มเตรียมเครื่องมือ มอง จำ รอจับปลาเหล่านี้

กลุ่มคนที่จับปลาสร้อย ปลาบอก ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่และเด็ก ๆ เพราะในช่วงนี้แม่น้ำโขงจะเริ่มลด ผู้หญิงและเด็กสามารถมาตั้งจำจับปลาริมฝั่งได้โดยไม่ต้องใช้เรือ บริเวณที่มีการจับปลาก็จะเป็นบริเวณปากแม่น้ำสาขาและห้วยต่างๆ ที่ไหลลงแม่น้ำโขง ปลาเหล่านี้จะเข้าไปในห้วย และแม่น้ำสาขาเพื่อไปวางไข่

ทุกปีในช่วงที่มีปลาสร้อย ปลาบอก บ้านดอนไซ่ของ สปป.ลาว ที่ตั้งหมู่บ้านตรงข้ามกับบ้านดอนมหาวันและบ้านปากอิงของฝั่งไทย จะมีการจัดงานเทศกาล ดอกจิวบาน งานบุญปลาสร้อย ถือว่าเป็นงานเทศกาลประจำปีจะมีการร่วมสังสรรค์ งานรื่นเริงต่างๆ และจะเชิญเจ้าแขวงมาเป็นคนเปิดงาน

สำหรับผลไม้และต้นไม้ที่คนหาปลาใช้ในการสังเกตการณ์อพยพของปลา มี ๓ ชนิด คือ มะเดื่อ ลำไย และไผ่

๑) มะเตี๋อ

มะเตี๋อเป็นต้นไม้ที่ขึ้นริมฝั่งตลอดทั้งลำน้ำทั้งน้ำโขงและน้ำสาขา เมื่อผลของมะเตี๋อสุกหล่นลงน้ำ ปลาก็จะกินเป็นอาหาร ปลาส่วนใหญ่จะกินผลมะเตี๋อสุกเป็นอาหาร คนหาปลาทั่วไปจะทราบว่ามีผลมะเตี๋อสุกเมื่อใด ปลาโพงก็จะเริ่มขึ้น คนหาปลาจะเอาผลมะเตี๋อสุกไปทำเหยื่อใส่เบ็ดปลาโพง

๒) ลำไยสุก

สิ่งที่คนหาปลาบ้านปากอิงได้ใช้วิธีการสังเกตว่า ปลาทรายจะขึ้นเมื่อใด ด้วยการสังเกตจากลำไยที่เริ่มสุก และมีการทิ้งกิ่งลำไยลอยมาตามน้ำ

๓) ไข่

คนหาปลาจะสังเกตต้นไข่ หากพบว่ามีเปลือกไข่ลอยมาตาม ก็เป็นสัญญาณว่าปลาทรายเริ่มอพยพขึ้นมาเช่นเดียวกับลำไยสุก

ปลากับปลา

คนหาปลาจะสังเกตการอพยพของปลาแต่ละชนิดที่สัมพันธ์กัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) ปลาแกงกับปลาเพี้ย ปลาโพง

ในเดือนมีนาคม หากเมื่อปลาแกงอพยพขึ้นมาระยะหนึ่ง ก็จะเป็นสัญญาณว่า ปลาเพี้ย ปลาโพง และปลาขนาดใหญ่อื่นๆ จะอพยพตามมา ในระหว่างจับปลาแกง หากคนหาปลาเริ่มจับปลาเพี้ยได้ก็แสดงว่า ปลาแกงเริ่มอพยพหมดแล้ว คนหาปลาจะเปลี่ยนขนาดมอให้เป็นตาใหญ่ขึ้นเพื่อรอจับปลาเพี้ย ปลาโพง และปลาขนาดใหญ่อื่นๆ ต่อไป

๒) ปลาเขี้ยวไก้ ปลายอน กับปลาแซ่ ปลาขบ

คนหาปลาระบุว่า ในช่วงที่มีการอพยพของปลาเขี้ยวไก้ ปลายอน (สวาด) จะมีปลาแซ่และปลาขบออกล่าหากินปลาเล็กๆ เหล่านี้ด้วย คนหาปลา ก็จะลงเบ็ดเพื่อจับปลาแซ่ ปลาขบ (เกก)

๓) ปลาทราย

ปลาทรายเป็นปลาอพยพชนิดสุดท้ายของปลาทั้งหมด คนหาปลาบ้านปากอิงระบุว่า เมื่อมีคนหาปลาจับปลาทรายได้ก็จะเริ่มเก็บเรือเก็บเครื่องมือ และเริ่มหยุดหาปลาเพราะจะไม่มีปลาอพยพให้จับอีกแล้ว ต้องรอไปจนกว่า

น้ำจะลดเพื่อจับปลาช่วงฤดูแล้ง ส่วนปลาที่ยังพอจับได้จะเป็นปลาประจำถิ่นหรือปลาที่ไม่มีการอพยพเท่านั้น ในช่วงนี้การหาปลาจะเป็นเพียงแค่พอกิน

สรุป

ความรู้พื้นบ้านดังกล่าวข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ระบบนิเวศน์แม่น้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาวตอนบนที่มีความหลากหลายสลับซับซ้อนนั้นเป็นแหล่งอาศัยหากิน และวางไข่ของปลารวมชาติทั้งปลาประจำถิ่นและปลาที่อพยพมาจากแม่น้ำโขงตอนล่างลงไปจำนวน ๘๘ ชนิด

ปลาอพยพเหล่านี้อพยพขึ้นลงตลอดปี และวางไข่ตามดอนหาดในแม่น้ำโขงที่มีพรรณพืชหลากหลายที่เป็นทั้งแหล่งอาหารและที่หลบภัย นอกจากนี้ปลายังอพยพจากแม่น้ำโขงเข้าไปยังแม่น้ำสาขาที่อุดมหมันน้ำอุ่นกว่าแม่น้ำโขง

คนหาปลาริมฝั่งโขงมีความรู้เรื่องปลาแต่ละชนิดเป็นอย่างดี และยังสังเกตการอพยพของปลาโดยสังเกตสภาพแวดล้อมธรรมชาติอื่นๆ รวมไปถึงสังเกตปลาด้วยกัน

อย่างไรก็ตามปลาในแม่น้ำโขงถึง ๑๔ ชนิด เป็นปลาที่นักวิจัยบอกว่าหายากและใกล้สูญพันธุ์ เนื่องจากพบจำนวนน้อยและส่วนใหญ่จับไม่ได้ในช่วง ๕-๓๐ ปีที่ผ่านมา

